

М. Парахина, канд. ист. наук, науч. сотр.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

УКРАИНСКАЯ НАЦИЯ В ОБЩЕЕВРОПЕЙСКОМ КОНТЕКСТЕ: УКРАИНСКИЙ ВОПРОС В МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ КОНЦА XVIII – НАЧАЛА XX В.

Геополитические изменения, которые коснулись всей системы международных отношений в конце XVIII – в начале XX вв., и появление на политической карте мира целого ряда государственных образований создали необходимость научного переосмысления истории народов, которые долгое время не имели собственной государственности и как составляющая империй были объектом политического противостояния в региональном и мировом масштабе. В статье проанализированы основы государственной этнополитики, обосновано принципы формирования национальной идеи как фактора украинской государственности, акцентирована роль Украины в международных отношениях конца XVIII – начала XX вв., показана роль и место украинского народа как движущей силы национально-культурного возрождения. Показано значение идеи славянской взаимности в различных ее проявлениях и развитии межгосударственных контактов.

Ключевые слова: Украина, Российская империя, Австрийская империя, политика, международные отношения, национально-культурное возрождение.

M. Parackhina, PhD (equiv. in History), Research Fellow
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

UKRAINIAN NATION IN A EUROPEAN CONTEXT: THE UKRAINIAN ISSUE IN INTERNATIONAL RELATIONS OF THE LATE 18TH – THE EARLY 20TH CENTURY

The geopolitical changes that affected the whole system of international relations at the end of 18th – the early 19th century, and a number of new state entities on the political world map caused the necessity to rethink on a scientific basis the history of the peoples, who had no any own nationhood for a long time and were, as a part of empires, object of political infighting on a regional and global scale. On the basis of public ethnopolitics analysis, the article substantiates the principles to form a national idea as a factor of Ukrainian state-building, describes the role of Ukraine in international relations of the late 18th – the early 20th century, and defines the role and place of the Ukrainian people as a driving force of national culture revival.

Key words: Ukraine, Russian Empire, Austrian Empire, politics, international relations, national culture revival.

УДК 94 (4)

Я. Пилипчук, канд. іст. наук, мол. наук. співроб.
Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, Київ

ТОТЕМИ У КИПЧАКІВ

У статті розглядаються тотеми в історії кипчаків. Аналізуються антропоніми кипчаків пов'язані з тваринами. Зміїні (драконячі) та псячо-вовчі антропоніми були не тільки тюркською, але загальнолюдською рисою. Серед кипчаків були популярними інші тваринні тотеми (кошачі, птахи, польові тварини, рогата худоба).

Ключові слова: тотеми, кипчаки, антропоніми, дракони, вовки, собаки, польові тварини, рогата худоба, кошачі, тварини, птахи.

Одним із цікавих питань історії кипчаків є соціальна історія. Поки що малорозробленим є питання тотемів (тобто тваринних символів) у кипчацькому суспільстві. Однією з цікавих праць є стаття П. Голдена, в якій з'ясовується роль собак та вовків у кипчацькій релігії [31, р. 87-97]. Також цікавою є публікація А. Досимбаєвої, присвячена Дракону як тюркському символу [9, с. 119-132]. Завданням даної роботи є визначити, чи були дракон та вовк загальнокипчацькими символами, чи були історичні прецеденти використання цієї символіки іншими народами. Важливо також з'ясувати, чи існувала ще тваринна символіка окрім вовчо-собачої та зміїної.

У кипчаків, як і у давніх германців, користувались великою пошаною мужні воїни. Анна Комніна повідомляла, що перед битвою при Левуніоні Маніак (Боняк) та Тогортах (Тугоркан), коментуючи нерішучість ромеїв казали, що їм все одно чиє м'ясо їсти – вівці чи вовка. Ромеїв порівнювали з баранами, а печенігів порівнювали з вовком, твариною, котра користувалась повагою у тюркських кочівників. У легенді про походження тюркютів вовчиця була названа предком тюрк, а елітні заго-ни воїнів називались *böri*, тобто вовки. На штандартах зображувались вовчі голови. Кипчаки, як і інші тюрки, зне-важали смерть. Хунну, гуни та тюркюти гадали за честь загинути під час битви. Смерть у похилому віці вважалась ганьбою. Тюрки, як і скандинави, вважали, що хоробрий воїн після смерті буде винагороджений. Римлянин Овідій порівнював сарматів із вовками. Цим літературним при-йомом автор підкреслював хижацьку натуру та кровоже-рність кочівників [15, Книга 8, Параграфи 4-6; 25, с. 15-17, 19; 10, с. 139-140, 185; 31, р. 89, 92; 20].

У кочовиків образ вовка був позитивним та сакралі-зованим. Порівняння богатиря з вовком було престиж-ним. Наприклад, головний герой киргизського епосу "Ма-нас" порівнювався із сивогривим вовком. Подібний епі-тет – вовк – використовувався і для характеристики Коб-ланди-батиря. Героя тюркського епосу Кьор-огли також порівнювали з вовком. Це порівняння було показником відваги. В орхонських надписах кагани порівнювались з вовками. Вовк був символом хоробрості, вміння битися до останнього та кровожерності. Треба відзначити, що порівняння людей з вовками зустрічаються у "Махабха-раті", "Молодшій Едді", "Іліаді". Один із скандинавських клатів називався Ільфінгир, тобто люди з вовчою шкірою. У "Сазі про Інглінгів" берберки порівнювались з ведме-дями та вовками. Назви елітних індоіранських воїнів *marya/mairya* також перекладались як вовки. Назва іранської країни Гірканії походила від іранського позна-чення вовка. Образ воїна як вовка використовувався в язичництві індоєвропейських народів. Культ вовка існу-вав у слов'яно-балтського племені неврів. Образ вовка сакралізований і у горських народів Кавказу. Варто зазна-чити, що образ вовка до цих пір користується популярні-стю у чеченців. Відносно слов'ян, то у часи язичництва вовк обожнювався. У слов'ян Перун вважався вовчим пасти-рем. Серед південних слов'ян популярне ім'я Вук (вовк). Інша назва лютичів – вільці – буквально значила вовки. Якщо вовки йшли за військом, це вважалося добрим зна-ком і означало, що військо переможе. Образ вовка завжди пов'язувався з битвою [10, с. 132-134; 31 р. 91-92; 24].

Важливе місце у релігії кипчаків займали собаки. Ба-гато вождів мали собачі імена – *Qutuz* (скажений пес),

Köpek (кобель), **Itul** чи **Itlar**. У найменуванні деяких кипчакських племен дослідники бачили псячу символіку. Це стосується племен барат (П. Голден вважав можливою формою барак, найменування легендарного собаки) та іт-огли (О. Прицак припускав, що назва племені походить від тюркського позначення собаки – **it**). На думку О. Прицака, Тоглий передає тюркське **it-ogli**, тобто сини собаки. Собаки використовувались під час виголошення клятв. За свідченнями Жана де Жуанвіля чи Джіованні де Плано Карпіні під час виголошення клятв собак розрубували на дві частини. При цьому ті, хто присягались, промовляли, що в разі порушення клятви, нехай будуть розрубані, як собаки. Собаку приносили у жертву коло кипчакських кам'яних статуй. Тварина мала відвернути зло від людини. Собака також була сакральною твариною. У легенді, що була записана Михайлом Сирійським, пес привів тюрків на нову батьківщину. Собачі та вовчі предки, за міфами, були не тільки у тюрків, але й у монголоїдних киданів, різних тунгуських племен, коряків, чукчів та айнів. У міфології палеоазійських, індоєвропейських, алтайських та уральських народів був популярним образ перевертня. Також у слов'янській епічній традиції був образ волкодлака, тобто буквально людини з вовчою шкірою. Нестор вважав полоцького князя Всеслава Чародея перевертнем-вовком. За українським народним переказом козацький отаман Іван Сірко був перевертнем і перетворювався у вовка чи собаку. Поява залізного вовка уві сні була добрим знаком для литовського князя Гедимінаса. Навіть християнізовані балти Курляндії та Лівонії вірили у перевертнів. Про ритуал перетворення людини у вовка збереглися дані у фольклорі латишів. Не був чужим культ вовка для литовців. Скіфи та сармати приписували магічні якості навіть відображенням вовка. Він у них зображувався на рукояті акінаків та жіночих прикрасах. У американських індіанців – атапасків, тлінкітів і сенека були фратрії вовка. Обожнення вовка і взагалі собак має давні корні. Часто вовк був символом чоловічих військових спільнот. Так, у хеттів та грузинів-сванів він був образом єдиної дружини правителя. Волхв у слов'ян пов'язувався з вовком, і власне тому вовк у слов'янській християнській традиції мав ярко виражені негативні риси. Для багатьох народів було звичним надягати вовчі шкури, як, наприклад, у коряків, ітельменів, південних та західних слов'ян. У латишів та чехів на честь вовка навіть називали місяць. Існували і так звані вовчі свята у слов'ян, у тому числі українців [7, с. 312-315; 31, р. 94-95; 17; 14; 12; 2; 3, с. 183-186; 4; 21, с. 180, 185; 1, с. 79].

У кипчаків також був сакралізований образ дракона. Ця кімачка традиція була зафіксована Гардізі і була запозичена кипчаками [5]. Одне з племен кипчаків називалось Ілончук (похідна від тюркської назви змії – **yilan, žilan**). Вождь племені іт-огли Тугоркан у російських билинах отримав по-батькові Зміїнович. Для християн Змії (Дракон) був хтонічною фантастичною твариною, яскравим втіленням темних сил. Образ змія-дракона був наділений негативними рисами і у язичників-слов'ян і у християн-слов'ян. Що характерно, дракон-змій не мав негативних характеристик у іранців та тюрків. Позитивно він сприймався у Китаї та Японії. Також шанувався небесний змії індіанцями-атцексами. Фантастична істота із зміїним тілом існувала у міфології скіфів. За міфом, записаним Геродотом, скіфи походили від цієї істоти та Геракла. Образ дракона широко представлений на виробі із Синцзяна (Східного Туркестану). Прикраси з головою дракона були поширені у степах у гуно-сарматський час. У знайденому на Алтаї кладі була гривна на вершні, котре мало зображення голови дракона. На діадемі цариці з заїлійського Алатау

був зображений дракон. Військові прапори аланів були у вигляді драконячої голови. Та й у скандинавів дракони мали ніс у формі голови дракона, хоча вони вважали дракона злою істотою. Дракон зображений на гербах Казанського та Кримського ханств, на сучасному гербі Казані. В угодів шаркань вважалась злою істотою, з якою бились герої [5; 31, р. 30-31; 21, с. 30-31, 185, 219; 33, р. 29-30; 16, с. 362; 13; 11; 22; 23; 9; 1, с. 91].

Г. Цулая співставив ім'я Шарукан (Шараган-і) з іменем Шарагас Армазійської білінгви. Ім'я Шарагас вважалось аланським. М. Джанаєвілі порівняв Шарганіс-дзе з Шаруканом. Проте у грузинському джерелі мова шла не про нього, а Атрака Шарганіс-дзе, тобто Отрока з роду Шарукана. Тотожність цих постатей довів Я. Цінцадзе [27, с. 122, 130-131, 135-136; 18, с. 11]. Відносно походження імені Шарукана дослідники дотримувались різних думок. І. Добродомов, наприклад, припускав болгарське походження імені. П. Голден у одній із своїх ранніх статей гадав, що ім'я походить від **Šari/Šaru+qan = Šariqan** (вождь племені шари). Дослідник також вважав можливим, що ім'я мало огурське походження. Булгарською чи чуваською мовами **Šarağan** значив дракон. О. Прицак же доводив протомонгольське походження імені. На його думку, воно було похідним від монгольського **šir(a)qan**. Цікаво, що в угорській мові слово **sárkány** (шаркань) позначало дракона. Вождь племені іт-огли Тугоркан у руських билинах мав ім'я Зміїнович. У Галицько-Волинському літописі в сюжеті про перемогу русів над кипчаками на річці Сутін (Сут-су, Молочна) кипчакських вождів порівняли із зміїними головами. Уподібнення кипчаків зміям Г. Цулая виправдано вважає алегорією. Грузинський дослідник вбачає, що ім'я Шарукан перейняли кипчаки від алан. Донські алани перебували у складі конфедерації донецьких кипчаків і таке запозичення цілком може бути реальним. Варто зауважити, що поряд з іменами не було якихось епітетів, пов'язаних з тваринами. Так, Шарукан був названим Шарк-Велетень, Кончак (Коницник, Кудреванко), Отрок. Підкреслювалась саме їх могутність. Про жодних змії і драконів тут не йшлося [21, с. 30-31, 185, 219; 27, с. 136-137; 19, с. 63-64].

Цікаво, що у джерелах збереглась пам'ять про якийсь народ змії. Про нього повідомляв Маттеос Урхаєці. Відновити послідовність переселень можна за допомогою свідчень кількох джерел. Тахір ал-Марвазі вказував, що кай переселились у землю кунів, куни переселились у землі шари, шари переселились у землі туркменів, туркмени переселились у східні землі огузів, а огузи переселились у землі печенігів. Мухаммед Ауфі повідомляв, що кай змусили мігрувати кунів, куни увійшли у землі сарі. Народ сарі увійшов у землю туркмен, гузи увійшли у землю баджанак. Маттеос Урхаєці вказував, що плем'я змії (зважаючи, що **Bökä Budrač** це вождь ябаку, то "народ змії" не кай, а куни) потіснило плем'я блідих (його можна співставити з сарі/шари), котре, своєю чергою, напало на узів (огузів) та пачинаків (печенігів) і усі ці народи воювали проти римлян (ромейів). Хроніст особливо відзначив шкodu, яку у 1050-1051 рр. завдали ромеям пачинаки [33, р. 29-30; 17; 6, с. 460-462; 29, р. 89]. Тільки для частини так званих лукоморських половців (нащадки кунів) був характерний зміїний тотем.

Були також популярними тваринні тотеми з котятих, польових тварин, рогатої худоби. Серед лукоморських кипчаків можна було зустріти клан під назвою Арсланопа (**Arslan-oba** тобто лев'ячий клан). Серед тюрків зустрічались імена Кутлу-Арслан, Килич-Арслан та Алп-Арслан. Окрім того, ім'я одного з Шаруканідів, на думку О. Прицака, Сугр буквально значило горностай. М. Баскаков вважав, що **sugur/suwur** це ховрах. На думку

цього ж дослідника, ім'я Самогур походило від тюркських **samgur/samur** (соболь). Синоном Кочкара був Екінчі вождь тюрків-кунів, який деякий час правив Хорезмом. Етимологія імені батька Екінчі походить від тюркських **qoçqar/qoşqar** у перекладі бойовий баран. О. Прицак бачив у імені Овчин (Гіргень) похідне слово від монгольського **irge**. Більше того, ім'я Козл Сотанович походить від тюркського **qozy/quzy**, тобто ягня чи вівця. У Східному Туркестані **qozi** (ягня) мало форму **qoza**. Слов'янська калька цього імені звучала Коза. Гзак у слов'янському варіанті з'явився внаслідок демінутивного суфікса. За однією з етимологій М. Баскакова, ім'я Кура походило від тюркських **küräk** чи **körük** тобто бурундук [21, с. 225, 235-236, 240-241; 1, с. 74,81-83, 87-88, 91, 98; 34; 33, р. 29-30].

Також популярними були пташині імена. Ім'я Коряз походило від тюркського **koraz** (півень). У придунайських та лукоморських кипчаків популярним було ім'я Ак-Куш. На думку М. Баскакова, етимологія цього імені **Aq + quş** (орел, птаха), тобто білий орел або білий лебідь. Серед єгипетських мамлюків згадувався емір **Lačyn**. Це тюркське ім'я позначало сокола. М. Баскаков виводив етимологію імені Куман від **quw** (лебідь)+**man**. Серед делійських мамлюків згадувались еміри Каракуш та Гійас ад-Дін Балбан. Тюркське **Qara-quş** позначало орла. Тюркське **Balban/Balaban** ж означало сокіл чи кречет [1, с. 81, 86, 91, 100-101; 21, с. 180; 30, р. 27].

Провівши дослідження ми дійшли наступних висновків: 1) псяча та вовча символіка була широко поширена у кипчаків. Проте її використання було давньою культурною традицією ще з часів індоевропейців та іранських кочівників. Зазвичай вовк та пес були символами чоловічих союзів на стадії так званої військової демократії. Тюрки тільки продовжували її; 2) зміїна символіка була притаманна для іранських кочівників і більш пізніх монгольських кумо хі (сі). Вважати дракона, як і вовка, тільки тюркським символом не варто. "Племенем змії" Маттеоса Урхаеці були не кай, а куні. Зміїна символіка була характерна не для донецьких, а лукоморських кипчаків, але не всіх, а лише частини. Окрім зміїної та собачої символіки у тюрків зустрічалась котяча (тигр, лев, барс), пташина (півень, орел, сокіл, лебідь), польових тварин та худоби (вівця, верблюд). Тваринні найменування були властиві для кипчаків, чий вірування включали й анімізм. Це загалом людська універсальність. Собачі та зміїні найменування просто найбільш відомі.

Список використаних джерел

1. Баскаков Н.А. Тюркская лексика в "Слове о полке Игореве". – М.: Наука, 1985. – 210 с.
2. Бондаренко А. Культ воїна-звіра на території України // Українознавство. – 2011. – №1. – С. 187-191.
3. Бондаренко А. Культ воїна-звіра на території України // Українознавство. – 2011. – №3. – С. 123-128.
4. Букс А. Волкодлак – воин древних балтов // Наука и религия. – 1995. – №8. // Форум Balto-Slavica [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.balto-slavica.com/forum/lofiversion/index.php/t5910.html>. – Назва з екрану
5. Гардизи 1973. – Извлечение из сочинения Гардизи "Зайн алахбар". Приложение к "Отчету о поездке в Среднюю Азию с научной целью. 1893-1894 гг." // Бартольд В.В. Сочинения. – Том VIII. Работы по источниковедению. – М.: Наука, 1973 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.vostlit.info/Texts/rus7/Gardizi/frame_text_1.htm. – Назва з екрану
6. Голден П. Формирование кумано-кипчаков и их мира // Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии. – Вып. X – Симферополь: Крымское отделение института востоковедения НАН Украины, 2003. – С. 458-480.
7. Голден П. Религия кипчаков средневековой Евразии // Степи Европы в эпоху средневековья. – Т.6.: Золотоордынское время. – Донецк: Донецкий национальный университет, 2008. – С. 309-340.
8. Голден П.Б. К вопросу о происхождении племенных названий кипчаков // Кипчаки Евразии: история, язык и письменные памятники:

сборник материалов международной научной конференции, посвященной 1100 летию Кимекского государства в рамках Дней тюркской письменности и культуры. – Астана: Евразийский национальный университет РК им. Л.Н. Гумилева, 2013. – С. 22-35.

9. Досымбаева А. Дракон – символ земли тюркской // Archivum Eurasiae Medii Aevi. Vol. 19. – Wiesbaden: Otto Harrasowitz Verlag, 2012. – P. 119-132.

10. Ермоленко Л. Н. Изобразительные памятники и эпическая традиция по материалам культуры древних и средневековых кочевников Евразии. – Томск: Издательство Томского государственного педагогического университета, 2008. – 288 с.

11. Жетписбай Н.Ы. Об одном образе сарматской торевики [Электронный ресурс] – Режим доступу http://dragons-nest.ru/dragons/books-and-articles/articles/skify/n_y_zhetpisbay_ob_odnom_obraze_sarmatskoy_toreviki.php. – Назва з екрану

12. Иванов В.В. Волк // Мифология народов мира. – М.: Советская энциклопедия, 1991. – С. 242.

13. Иванов В.В. Змей // Мифология народов мира. – М.: Советская энциклопедия, 1991. – С. 468-471.

14. Илимбетова А. Культ волка у башкир // Ватандаш [Електронний ресурс]. – Режим доступу. <http://vatandash.ru/index.php?article=1243> – Назва з екрану.

15. Анна Комнина. Алексиада / Пер., вступит. статья, комм. Любарского Я.Н. – М.: Наука, 1965. – 688 с. "Alonica". [Электронный ресурс]. – Режим доступу. <http://www.alonica.ru/library/Komn/text.htm> – Назва з екрану

16. Кузеев Р.Г. Происхождение башкирского народа. – М.: Наука, 1974. – 571 с.

17. Маркварт И. О происхождении народа куманов / Пер. А. Немировой. // Веб-сайт Великая степь. [Электронный ресурс]. – Режим доступу <http://www.steppe.konvent.ru/books/markvart1-00.shtml>; <http://steppe-arch.konvent.ru/books/markvart1-00.shtml>. – Назва з екрану.

18. Мургулия Н.П. Половцы южнорусских степей (до переселения орды Отрока в Грузию) // Труды Тбилисского ордена Трудового Красного знамени университета. – Т. 216. – Тбилиси: Изд-во Тбилисского ордена Трудового Красного знамени университета, 1984. – С. 5-16.

19. Мургулия Н.П., Шушарин В.П. Половцы, Грузия, Русь и Венгрия в XII-XIII вв. – М.: Институт славяноведения и балкановедения РАН, 1998. – 336 с.

20. Нефедкин А.К. Под знаменем дракона. Военное дело сарматов во II в. до н.э. – V в. н.э. – СПб.: Петербургское востоковедение. – М.: Филоматис, 2004. – 192 с.

21. Прицак О. Коли і ким було написано "Слово о полку Игореві". – К.: Обереги, 2008. – 360 с.

22. Раевский В.С. Скифо-Сарматская мифология // Мифология народов мира. – М.: Советская энциклопедия, 1982 [Электронный ресурс]. – Режим доступу http://dragons-nest.ru/dragons/terra_draconita/skifo_sarmatskie_dracony/skifo_sarmatskaya_mifologiya.php – Назва з екрану.

23. Скифо-сарматские драконы // Веб-сайт Dragons Nest [Электронный ресурс]. – Режим доступу http://dragons-nest.ru/dragons/terra_draconita/skifo_sarmatskie_dracony/ – Назва з екрану.

24. Харитонов Н.А. Социокультурные аспекты зооморфной символики народов Центральной Азии. – Улан-Удэ: Издательство Бурятского государственного университета, 2001. – 136, [1] с.

25. Худяков Ю.С. Золотая волчья голова на боевых знаменах. Оружие и войны древних тюрков в степях Евразии. – СПб.: Петербургское востоковедение, 2007. – 192 с.

26. Шаркань. Веб-сайт Бестиарий [Электронный ресурс]. – Режим доступу <http://www.bestiary.us/sharkan> – Назва з екрану

27. Цулая Г.В. Отрок Шарукан – Атрака Шарганис-дзе (к вопросу об антропологическом источниковедении народов Северного Кавказа) // Цулая Г.В. Силуэты Грузии – Т. 2. – М.: Институт этнологии и антропологии РАН, 2008. – С.112-148.

28. Baski I. On the Ethnic Names of the Cumans of Hungary // Kinship in the Altaic World. Proceedings of the 48th PIAC. – Wiesbaden: Otto Harrasowitz, 2006. – P. 43-54.

29. Chronique de Matthieu d'Edesse (962-1136) avec continuation de Gregoir le Pretre jusqu'en 1162 / Traduits en français par M. Edouard Dulaurier. – Paris : A. Durand, 1848. – XXVII, 546, 22 p.

30. Golden P.B. Cumanica II : The Ölberli : The Fortunes and Misfortunes of an Inner Asian Nomadic Clan // Archivum Eurasiae Medii Aevi. – Wiesbaden: Otto Harrasowitz Verlag, 1986. – Vol. VI. – P. 5-29

31. Golden P.B. Wolves, Dogs and Qipchaq religion // Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricarum. Vol. 50 (1-3). – Budapest: Akademiai Kiado, 1997. – P. 87-97.

32. Güngör H. The religion of ancient turks // The Turks. Vol. 1. – Ankara : Yeni Türkiye Yayinlary, 2002. – P. 777-797.

33. Minorsky V. Sharaf al-Zaman Tahir Marvazi on China, the Turks and India. – London: Royal Asiatic Society, 1942. – 170, 53 p.

34. Stoyanow V. Cumanian Anthroponymics in Bulgaria during the 15th Century // Studia in Honorem Professoris Verae Mutafchievae. – Sofia: Amicita, 2001. – P. 315-332. – [Electronic resource]. – mode of acces http://www.ihist.bas.bg/CV/Valery_Stojanow/VS_Anthroponymics.htm – Назва з екрану.

Надійшла до редколегії 12.05.14

Я. Пилипчук, канд. ист. наук, мл. науч. сотр.

Институт востоковедения им. А.Е. Крымского НАН Украины, Киев, Украина

ТОТЕМЫ КЫПЧАКОВ

В статье рассмотрены тотемы в истории кыпчаков. Проанализированы антропонимы кыпчаков, связанные с животными. Змеиные (драконы) и собачьи-волчьи антропонимы были не только тюркской, но и общечеловеческой чертой. Среди кыпчаков были популярны другие животные тотемы (кошачьи, птицы, полевые животные, рогатый скот).

Ключевые слова: тотемы, кыпчаки, антропонимы, драконы, волки, собаки, полевые животные, кошачьи, животные, птицы, рогатый скот.

Y. Pylypchuk, PhD (equiv. in History), Junior Researcher

A. Yu. Krymsky Institute of Oriental Studies, National Academy of Sciences, Kyiv, Ukraine

TOTEMS OF QIPCHAQS

The paper discusses of totems in the context of Qipchaq history. Here were analyzed Qipchaq anthroponyms tied with animals. Dogs and dragon totems is a human universal and not only Turkic. Among Qipchaks were popular animal totems (cat animals, birds, wild animals, cattle).

Key-words: totems, Qipchaks, anthroponims, dragons, wolfs, dogs, wild animals, cat animals, animals, birds, cattle.

УДК 94(430.2) "19"

В. Приймак, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ ЩОДО СХІДНИХ ФЕДЕРАЛЬНИХ ЗЕМЕЛЬ В ПЕРШІ РОКИ ОБ'ЄДНАННЯ

У статті визначаються головні проблеми в соціальній сфері, відмінності між розвитком західних та східних земель Німеччини, аналізується, які результати це мало для населення ФРН у перші роки об'єднання.

Ключові слова: Гельмут Коль, Федеративна Республіка Німеччина, соціальна політика, східні та західні землі, безробіття.

Соціальна історія двох частин Німеччини формувалася досить довго. Визначальними стали XIX-XX століття, адже саме в цей час відбувалися як соціальні, так і політичні зміни, що визначили сучасний розвиток Німеччини.

Дана тема вже тривалий час є актуальною для дослідників. Однією з головних проблем об'єднаної Німеччини стало питання стабілізації і зрівняння ступеня розвитку двох частин країн, яка до сьогоднішнього дня не зовсім вирішена. Тема є актуальною, тому що і досі значна частина населення східних земель не сприймає соціальної системи розвитку ФРН, і прагне повернення до соціалізму. Це загалом люди старшого віку, які мали досвід проживання в НДР. Зміни в соціальній системі східних земель після об'єднання Німеччини є досить показовими, тому що у 1990-х роках для більшості розвинених країн Європи соціальна сфера була пріоритетною.

Соціальний розвиток об'єднаної Німеччини викликає великий інтерес як у вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Питання соціального реформування у східних федеральних землях Німеччини і сьогодні є дискусійним. Проблема реформування активно обговорюється науковцями, невпинно з'являються нові дослідження, присвячені історії об'єднаної Німеччини. Зазвичай, це роботи як російською, так і німецькою мовами.

Низка німецьких дослідників присвятили свої праці проблематиці розвитку німецьких земель після 1990 року. Зокрема, Ханс Велінг стверджує, що східні німці почувалися в новій державі громадянами другого сорту, і що загалом в головах німців вибудовується так званий "мур" [1]. Його колеги Р. Гейслер [2] і Г. Вінклер [3] залучили до наукового обігу багато статистичних матеріалів щодо соціальної структури і соціального становища Німеччини в 90-х рр. Точка зору Д. Розенберг [4] є схожою з підходами вищезгаданих дослідників. Вона розглядає деякі соціальні, економічні і культурні аспекти процесу об'єднання Німеччини, а також суперечності між розвитком східних та західних земель. Опрацюовуючи вище згадані наукові роботи можна стверджувати, що німецькі дослідники аналізують дані та статистику досить виважено, залучаючи для напи-

сання низку інших праць відомих науковців та використовуючи офіційні документи уряду Німеччини.

Російські дослідники, Л. Самсонова [5], О. Федорова [6], А. Ватлін [7], А. Зайнапов [8] приділяють багато уваги внутрішньополітичним змінам, а також аналізують систему відносин, що історично склалася у межах одного народу. Вони недооцінюють соціальні зусилля федерального уряду стосовно нових земель, куди спрямовувались значні ресурси для підвищення соціальних стандартів. У статтях В. Фрольцова [9] та Г. Гаврихіна [10] проаналізовано становище жінок східних земель Німеччини та різницю у соціальному рівні розвитку східних та західних земель. Сучасна українська історіографія до цього часу не приділяла значної уваги дослідженню соціальних відносин у ФРН в перші роки після об'єднання.

Враховуючи актуальність дослідження соціальних відносин у сучасній Німеччині, ми розглянемо це питання в запропонованій статті. Хронологічні рамки статті охоплюють період від об'єднання двох частин Німеччини у 1990-му році до завершення канцлерства Гельмута Коля 1998 року.

Нині Німеччина – високорозвинена країна, більшість її громадян мають якісну освіту, міжнародно визнаний високий рівень життя і соціальну захищеність. Щоб досягнути цього рівня, необхідно було докласти чимало економічних та соціальних зусиль протягом кількох десятиліть.

Третього жовтня 1990 року відбулася подія, яка стала знаковою в німецькій історії – дві частини Німеччини стали однією державою, з однією столицею. Про цей день деякі німці навіть не могли мріяти. До цього переломного періоду Німеччина розпочала рухатись ще з початку 70-х років, коли канцлером ФРН став Віллі Бранд. Зокрема, в 1972 році відносини між ФРН і НДР були нормалізовані. Однак внутрішня ситуація в НДР з другої половини 1980-х років стала стрімко погіршуватися. Після кардинальних змін, започаткованих М. Горбачовим у Радянському Союзі, в НДР з'явилася можливість теж все змінити, що і спричинило врешті-решт падіння Берлінської стіни та об'єднання двох частин Німеччини [6, с. 69].

Включення Східної Німеччини до складу ФРН спричинило виникнення зовсім іншої внутрішньої ситуації в